

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Моделювання як метод дослідження широко використовується в науці останнім часом, тому що його головною перевагою є можливість охопити систему цілісно. Модель здатна виконувати функції компактно організації фактів, визначати їх взаємодію і структуру в побудові моделі, знайти потрібні факти. Також модель має велике практичне значення для планування подальшого експерименту.

Модель формування конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічних професій дає змогу об'єктивно наочно уявити досліджуваний процес її формування як систему, обґрунтувати і розкрити його внутрішню структуру, що відображає єдність його елементів, які знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності.

Ключові слова: моделювання, модель, конфліктологічна культура, майбутній фахівець, соціономічні професії, підходи, принципи, компоненти.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Поява нових цілей і цінностей в освіті зумовлена потребою нашого суспільства не просто в освічених, але, перш за все, в компетентних і висококультурних фахівцях, здатних до прояву позитивної професійної світоглядної позиції й успішної професійної діяльності у складних ситуаціях соціальної взаємодії.

Державний освітній стандарт вищої професійної освіти нового покоління акцентує увагу на значущості розвитку культурного потенціалу майбутнього фахівця. Саме тому важливим у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічних професій є становлення і розвиток їх конфліктологічної культури як складової професіоналізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Проблема формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців представлена широким колом наукових публікацій (А. Лукашенко, В. Андреев, Г. Антонов, С. Гиренко, О. Дзяна, Є. Дурманенко, О. Іонова, В. Журавльов, Н. Підбуцька, В. Руденко, М. Руденко, Н. Самсонова, Т. Черняєва, О. Щербакова та ін.).

Поняття моделі формування конфліктологічної культури фахівця розглядається в наукових працях С. Гиренко, В. Кручиніна, І. Козич, М. Трухан, О. Степаненко, О. Шуригіної. Проте особливості побудови моделі формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій недостатньо висвітлено у дослідженнях.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування моделі формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій у вищих навчальних закладах за рахунок її реалізації у практику освітнього процесу ВНЗ.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Моделювання як метод дослідження стало широко використовуватися в науці останнім часом. Тому що модель, як справедливо її пояснює словник іншомовних слів – це схема для пояснення якогось предмета, явища або процесу в процесі та суспільстві [6, с. 461].

Метод моделювання лежить в основі будь-якого методу наукового дослідження як теоретичного, за якого використовуються різноманітні знакові моделі, так і експериментального, де використовуються предметні моделі [9, с. 170].

На думку І. Козич, моделі можливо поєднати на основі фіксації ознак. Такими є: відображення або імітація об'єкта, що вивчається; здатність до заміщення об'єкта, що вивчається; здатність давати нову інформацію (нове знання) про об'єкт; наявність точних умов і правил побудови моделі і переходу від інформації про модель до інформації про об'єкт (В. Трофименко, М. Зав'ялова, І. Ковальченко, В. Штофф) [3, с. 227].

Модель – це уявна або матеріально реалізована система, яка адекватно відображає предмет дослідження і здатна замінити його так, що вивчення моделі сприяє одержанню нової інформації про цей предмет. Головна перевага моделювання полягає у можливості охопити систему цілісно.

У педагогії і психології підкреслюється, що модель здатна виконувати функції компактно організації фактів, визначати їх взаємодію та структуру в побудові моделі, знайти потрібні факти. Також модель має велике практичне значення для планування подальшого експерименту.

Аналіз наукових джерел дав можливість визначити модель формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій як комплексну інтегровану схему, що включає в себе послідовність оперативних дій.

Дослідження І. Зяюна, І. Сагач, в яких розкривається дидактичне моделювання, Г. Дмитренка, де обґрунтовується критеріальне моделювання, Г. Єльнікової щодо визначення чинників і параметрів педагогічної діяльності переконують, що модель забезпечує адекватне розуміння змодельованих властивостей, висвітлює відповідні особливості освітнього процесу у вищих навчальних закладах і спрямована на досягнення бажаного результату [1, с. 21].

Дослідники В. Загвязінський та Ю. Гарський, підкреслюючи методологічну та прогностичну цінність моделювання, звертають увагу на те, що цей метод дає змогу:

- відобразити основні характеристики оригіналу в моделі, яка простіше оригіналу і дозволяє виявити приховане, неочевидне в силу складності, різноманіття явищ [2];
- сконцентруватися на значущих елементах, способах їх взаємодії, відкинувши несуттєві фактори, від чого залежить якісний стан і перспектива їх розвитку [7, с. 22].

Призначення моделей, цілі і способи їх створення в педагогіці можуть бути різними, зокрема:

1. Модель-зразок. В цьому випадку модель не створюється, а копіюється і використовується в ситуаціях, коли об'єкт реально існує в об'єктивній дійсності для вивчення і перетворення його нормативних властивостей. В результаті вона не співпадає з оригіналом лише в розмірі (зменшення і / або збільшення), при незмінності його суті.

2. Модель-замінник як спосіб створення оригіналу. У цьому випадку створюється новий зразок як продукт творчого задуму, а модель є розумовою логічною схемою розгорнутої педагогічної діяльності. Використовується, як правило, в ситуаціях, коли об'єкт ще відсутній в повному вигляді в об'єктивній реальності [4].

Для нашого дослідження актуальним буде застосування моделі-замінника, тому що в процесі підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій не відображено в повному обсязі бачення можливості формування конфліктологічної культури. Тому це потребує її розумового уявлення – побудови моделі.

Модель формування конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічних професій дає змогу об'єктивно наочно уявити досліджуваний процес її формування як систему, обґрунтувати і розкрити його внутрішню структуру, що відображає єдність його елементів, які знаходяться у взаємозв'язку і взаємозалежності.

Адже, як справедливо уважає Н. Серебровська, конфліктологічна культура майбутнього фахівця соціономічної професії є системною категорією та відображає якість його діяльності з управління конфліктами [5, с. 20].

У цю систему мають входити:

1. Сукупність духовних цінностей, норм та принципів майбутнього фахівця.
2. Особистісні якості та властивості, форми поведінки.
3. Мотиваційна готовність керувати конфліктами
4. Конфліктологічні знання, уміння та навички [Там само, с. 20].

Аналіз наукових досліджень (В. Введенський, А. Дахін, В. Руденко та ін.) дає можливість визначити механізм моделювання через реалізацію конкретних процедур побудови авторської моделі формування конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічних професій. Розкриємо їх послідовність і покажемо наше бачення цієї моделі.

Перший етап передбачає вибір методологічних підстав для моделювання, якісний опис предмета дослідження, відбір найбільш істотних ознак і властивостей об'єкта, (в нашому випадку досліджуваної культури), інші ж навмисно залишаються ніби поза увагою суб'єкта моделювання.

Методологічними підставами для розробки моделі, як і всього дослідження, були системно-структурний, діяльнісний, культурологічний, компетентнісний, індивідуально-особистісний, інтегративний, акмеологічний, синергетичний й особистісно-зорієнтований підходи.

Системно-структурний підхід поєднує основні положення системного і структурного підходів. Тому він дає змогу розглянути формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій як системи та обґрунтувати її структуру (цільовий, теоретико-методологічний, змістово-технологічний, діагностико-результативний компоненти) [8].

Значення системно-структурного підходу полягає в тому, що він дає можливість виокремити системоутворюючий чинник формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій, тобто мету й очікуваний результат, виявити складові процесу її формування (цільовий, теоретико-методологічний, змістово-технологічний, діагностико-результативний), розкрити їх взаємозв'язок та відібрати зміст освіти для досягнення поставленої мети.

Діяльнісний підхід забезпечує розгляд діяльності студентів і викладачів у процесі формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій в їх взаємодії й обґрунтувати його як процес, що заснований на активності студентів і має системний, цілеспрямований, творчий характер.

Культурологічний підхід дає змогу конфліктологічну культуру майбутніх фахівців соціономічних професій розглянути як культуру взаємодії.

Формування конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічних професій неможливе без врахування індивідуально-психологічних особливостей, особистісних якостей кожного, хто навчається, і тому реалізація особистісно орієнтованого підходу уможливило побудову кожного заняття, яке передбачає становлення і розвиток складових конфліктологічної культури з позицій конкретного студента і всієї групи в цілому. Значення цього підходу полягає в створенні умов для самостійного визначення та усвідомлення мотивів, цілей, вибору засобів самоосвітньої діяльності в засвоєнні конфліктологічних знань, умінь і навичок, рефлексії результатів. Також він визначає характер взаємодії викладачів і студентів через створення атмосфери співробітництва, довіри, відкритості.

Роль компетентнісного підходу полягає в тому, що він, через розв'язання різних завдань, сприяє засвоєнню знань, умінь, навичок, досвіду творчої діяльності, ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, що зафіксовані в змісті психолого-педагогічних дисциплін, забезпечує розвиток особистісних якостей студентів, особистості майбутнього фахівця соціономічних професій як носія конфліктологічної культури.

Конфліктологічна культура майбутнього фахівця соціономічних професій з позицій компетентнісного підходу передбачає здатність до попередження й розв'язання конфліктів та готовність до виконання професійної ролі у соціономічній діяльності.

З позицій синергетичного підходу можна здійснити аналіз процесу формування конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічних професій як системи, що здатна до самоорганізації й самокерування, котра має в своїй структурі взаємопов'язані компоненти.

Аксіологічний підхід дає змогу розкрити роль ціннісних орієнтацій у становленні й розвитку конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічної сфери.

Звернення до цих підходів уможливило розкриття сутності і структури конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічних професій, сприяло обґрунтуванню принципів як основних вимог до процесу її формування (науковості, свідомості, наочності, систематичності й послідовності індивідуальності, доступності, міцності, взаємозв'язку навчання та життя, цілеспрямованості, міждисциплінарності).

Другим етапом є постановка завдань моделювання.

Мета моделі, що проектується, полягає у становленні і розвитку конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічних професій. Адже у вищому навчальному закладі формування цього виду культури тільки починається.

Мета формування конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічної сфери визначається характером професійних, соціальних функцій і завдань, які мають вирішувати випускники вищих навчальних закладів.

На третьому етапі відбулося конструювання моделі.

До основного змісту професій соціономічної сфери належать взаємостосунки з людьми. Діяльність представників інших професій типу "людина-людина" теж вимагає взаємодії з людьми, але в соціономічній сфері це пов'язано з тим, щоб зрозуміти і задовольнити конкретні запити людини. Конфлікти в цій діяльності неминучі.

У процесі проведення дослідження конфліктологічну культуру майбутнього фахівця соціономічних професій нами визначено як якісну характеристику сформованості конструктивної конфліктологічної позиції фахівця, міру засвоєння системи науково-теоретичних знань про конфлікт та їх застосування під час управління конфліктними ситуаціями, готовність до перетворюючої діяльності.

Враховуючи, що конфліктологічна культура – це багатоаспектне особистісне утворення, нами визначено її структуру як єдність функціонально пов'язаних між собою компонентів: конфліктологічної грамотності, що включає в себе сукупність мотиваційного, емоційного та вольового компонентів, конфліктологічної готовності, що містить когнітивний, особистісний і поведінковий компоненти, та конфліктологічної компетентності як узгодженості аксіологічного, діяльнісного і рефлексивного компонентів.

Виходячи зі специфіки діяльності майбутнього фахівця соціономічних професій, яку ми розуміємо як різноманіття різних видів відносин і спілкування, можна виокремити такі основні функції конфліктологічної культури, як: гуманістична, комунікативна, нормативна, навчальна та виховуюча. Усі перераховані функції відповідають специфіці діяльності майбутнього фахівця соціономічних професій, тому можуть бути розглянуті як функціональні елементи його конфліктологічної культури.

Аналіз наукових джерел показав, що для кожної моделі необхідний комплекс умов, за яких окремі компоненти досягають певної міри досконалості, поєднання й утворюють самостійне особистісне утворення – конфліктологічну культуру.

Вважаємо, що педагогічними умовами, що нададуть можливість забезпечити успішність процесу формування конфліктологічної культури та стимулювати його розвиток по закінченню ВНЗ, є:

– цілісність, безперервність і системність у формуванні конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій;

– включення студентів до навчальної особистісно орієнтованої діяльності шляхом застосування новітніх освітніх технологій і викладання спецкурсу "Конфліктологічна культура майбутнього фахівця соціономічних професій";

– доповнення змісту фахових дисциплін у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій формами, методами та засобами формування складових конфліктологічної культури;

– взаємодія організаторів практики з викладачами, кураторами, працівниками центру психологічної допомоги щодо формування конфліктологічної культури студентів;

– залучення студентів до діяльності, що моделює майбутню професійну діяльність.

Останні два етапи – дослідження валідності моделі в педагогічному експерименті і змістова інтерпретація результатів моделювання – представляють опис процесу та результатів проведеного експерименту з впровадження розробленої моделі в реальну практику.

Отже, розроблена модель формування конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічних професій включає такі основні компоненти:

1. Цільовий компонент, що визначає мету – сформувати конфліктологічну культуру майбутнього фахівця соціономічних професій на достатньо високому рівні. Функцією цільового блоку є встановлення прогнозованого рівня сформованості конфліктологічної культури. Цей рівень має відповідати нормативним вимогам до професійної підготовки випускників.

2. До складу теоретико-методологічного компоненту входять методологічні підходи (діяльнісний, культурологічний, індивідуально-особистісний, інтегративний, системно-структурний, акмеологічний, компетентнісний, синергетичний й особистісно-зорієнтований) і принципи (науковості, свідомості, наочності, систематичності й послідовності індивідуальності, доступності, міцності, взаємозв'язку навчання та життя, цілеспрямованості, міждисциплінарності формування конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічних професій). Для більшої ефективності формування конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічних професій необхідна реалізація сукупності усіх перерахованих принципів. Тому будь-який із принципів набуває своє значення лише у зв'язку з іншими.

3. Змістово-технологічний компонент містить зміст, форми, методи, освітні технології, компоненти, етапи формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій. Він виконує формуючу функцію, передбачає педагогічний супровід і методичне оснащення цього процесу, характеризує основні напрями конфліктологічної підготовки студентів.

У цьому компоненті розкрито поєднання таких технологій: інтегративної, проектної, проблемної, ігрової, тренінгової й інформаційно-комунікаційної для розв'язання завдань процесу формування конфліктологічної культури майбутнього фахівця соціономічних професій. Також до цього блоку належать практичне навчання, позааудиторна діяльність і волонтерська робота.

Крім аудиторних форм навчання – лекцій (проблемні лекції, лекції-візуалізації, лекції-консультації, лекції-бесіди, лекції-дискусії, лекції із заздалегідь запланованими помилками), семінарів (семінар-бесіда, семінар-дискусія, семінар "питання-відповідь", семінар з аналізом конкретних ситуацій, семінар-конференція); практичних занять нами використовувались такі позааудиторні форми навчання, як: самостійна робота, науково-дослідна робота, творчий проект, наукові конференції, конкурси студентських робіт, робота в проблемних групах; консультації та ін.

4. Діагностико-результативний компонент передбачає діагностику рівня сформованості конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій та виявлення основних напрямів удосконалення цього процесу. Також цей блок виконує функцію діагностики і корекції.

Висновки. Отже, навчально-педагогічна діяльність майбутніх фахівців соціономічної сфери вимагає удосконалення конфліктологічної культури, що передбачає цілеспрямовану й систематичну роботу з формування властивостей й якостей особистості, знань, умінь, навичок. Тому у процесі навчання необхідно прагнути, щоб ця діяльність набула у свідомості студентів соціальну значущість і стала їх власною цінністю.

Використані джерела

1. Гомонюк О. М. Моделювання професійно-педагогічної культури майбутнього соціального педагога// Проблеми становлення та самореалізації творчої особистості майбутніх фахівців гуманітарного спрямування: зміст, форми та методи підготовки: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Хмельницький, 14-15 травня 2010 р./ Міністерство освіти і науки України, Хмельницький національний університет, Кафедра практичної психології та педагогіки, Всеукраїнська культурно-освітня асоціація Гуманної Педагогіки, Подільський культурно-просвітительський центр імені М.К.Реріха, Хмельницька обласна громадська організація "Подільська Спілка психологів – науковців". – Хмельницький : ХНУ, 2010. – С.21-23.
2. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования. – М. : Академия, 2001. – 208 с.
3. Козич І.В. Модель формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури // Вісник ЗНУ : Збірник наукових статей. – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – № 1. – С. 110-117.
4. Короткова Г. В., Сухомлинова Л. В., Сухомлинова М. В. Модель формирования профессионально-культурной компетентности будущего специалиста // Ученые записки РГСУ, 2009. – №7. – С. 43-47.
5. Серебровская Н. Е. Становление и развитие конфликтологической культуры будущего специалиста социомической культуры будущего специалиста социомической профессии в вузовский период:

- автореферат дисс. ... на соискание ученой степени д-ра психолог. наук : 19.00.07. – Нижний Новгород, 2011. – 53 с.
6. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука – К. : УРЕ, 1985. – 966 с.
 7. Тарский Ю.И. Методология моделирования в контексте исследования педагогических систем // Моделирование социально-педагогических систем: материалы региональной научно-практической конференции (Пермь, 16-17 сентября 2004г.). – Пермь : Перм. гос. пед. ун-т, 2004. – С. 22-29.
 8. Теплоухов А. П. Моделирование процесса формирования конфликтологической компетентности студентов педвуза / А.П. Теплоухов // Вестник ЮУрГУ, № 3. – Челябинск : ЮУрГУ, 2011. – С. 88-94.
 9. Трухан М.А. Модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до розв'язання професійних конфліктів [Текст] / М.А. Трухан. – Ужгород: Говерла // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія "Педагогіка, соціальна робота" / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород: Говерла, 2014. – Випуск 30. – с. 170-173. Рез. Рос., англ. – Бібліогр.: с. 172 (5 назв).

Branitskaja T.

THE FORMATION OF MODEL OF CONFLICTOLOGICAL CULTURE WITH THE FUTURE EXPERTS OF SOCIONOMIC SHERE

Modeling as a research method is widely used in a science recently because its main advantage is possibility to capture system completely. The model is capable to carry out functions of the compact organization of the facts, to define their interaction and frame in the model construction, to find the necessary facts. Also the model has the big practical value for planning of the further experiment. Value of model that it provides real understanding of the simulated properties, shines prominent features of educational process in the higher educational institutions and is directed on achievement of desirable result.

The formation of the model of conflictological culture with the future expert of socioeconomic sphere allows to present objectively visually studied process of its formation as a system, to prove and open its intrinsic frame reflecting unity of its elements which are in interrelation and mutuality. It is possible to present the formation model as the complex integrated schema including sequence of operative actions.

In the course of research we carry out conflictological culture of the future expert of socioeconomic sphere as the qualitative characteristic as a formed position of the expert, degree of mastering of system of scientific-theoretical knowledge of the conflict and their application on the control of conflict situations, readiness for reformative activity. After all, socioeconomic sphere concerns the basic maintenance of trades of mutual relation with people. Activity of representatives of other trades of phylum "person-person" also demands interaction with people, but in psychology and social sphere is bound better to perceive and satisfy concrete inquiries of the person. Conflicts in this activity are inevitable.

Considering, that conflictological culture is a multidimensional personal formation, we define its frame as unity of components functionally bound among themselves: conflictological competence including set of motivational, emotional and strong-willed components, conflictological readiness, contains cognitive, personal and behavioral components, conflictological competence as a coordination axiological, motivational and reflective components.

The formation model of conflictological culture with the future experts of socioeconomical sphere contains following blocks: target – reflects the purpose (formation conflictological culture) theoretic-methodological – methodological approaches, principles and components of conflictological culture of the future expert of socioeconomical sphere (conflictological readiness, conflictological competence) is substantial-remedial – stages (motivational; motional; and reflective), the maintenance, forms and formation methods of conflictological culture with the future experts of socioeconomical sphere; diagnostic-productive (diagnostics and additions of corrective amendments into the received result).

The purpose of the article is the substantiation of model of formation conflictological culture with the future experts of socioeconomical sphere in the higher educational institutions at the expense of realization in practice of educational process in high school.

Key words: *Modeling, model, conflictological culture, future specialist, socioeconomic trades, concepts, principles and components.*

Стаття надійшла до редакції 13.04.2016 р.